

จากวรรณคดีสู่อุปรากร : *Carmen*

ดร. สดชื่น ชัยประสาธน์*

ในประเทศฝรั่งเศสช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีผลงานวรรณกรรมจำนวนมากน้อยที่เป็นแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรคผลงานในรูปของศิลปะการแสดง และบางครั้งก็ปรากฏว่าศิลปะการแสดงที่มีจุดกำเนิดเช่นนี้กลับมีชื่อเสียงมากกว่าวรรณกรรมต้นแบบเสียอีก ดังเช่นกรณีเรื่องสั้นเรื่อง *Carmen* ของ Prosper Mérimée ที่เป็นแรงกระตุ้นให้คีตกวีชาวฝรั่งเศส Georges Bizet สร้างอุปรากรในชื่อเดียวกัน หรือกรณีวรรณกรรมเรื่อง “*La Dame aux Camélias*” (แม่สาวดอกคาเมเลีย) ที่ทำห้คีตกวีชาวอิตาลี G. Puccini นำไปสร้างเป็นอุปรากร เรื่อง *La Traviata* เป็นต้น

ในที่นี้จะศึกษากรณีของ *Carmen* เป็นการเฉพาะ เพื่อแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการปรับและปรุงวรรณศิลป์สู่ศิลปะการแสดง โดยจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ช่วง ในช่วงแรก เป็นการนำเสนอเนื้อหาและกลวิธีของวรรณกรรมต้นแบบ ช่วงที่ 2 เป็นการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการปรับและปรุงวรรณกรรมเป็นบทอุปรากร และช่วงที่ 3 กล่าวถึงบทบาทของคีตกวีและข้อสังเกตเกี่ยวกับการแสดงอุปรากร *Carmen* ครั้งแรกๆ

1. วรรณกรรมต้นแบบ : เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ

Carmen เป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น ผู้ประพันธ์ คือ พรอสแปร์ เมริเม่ (Prosper Mérimée ค.ศ. 1803 - 1870) ซึ่งเป็นนักเขียนและผู้ตรวจการโบราณสถานของฝรั่งเศส ได้เขียนเรื่องเล่าเรื่องนี้เมื่อปี 1845¹ และส่งไปลงเผยแพร่เป็นตอนๆ ในวารสาร

* ศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹ เมริเม่ได้แรงบันดาลใจจากเรื่องจริงที่เล่าขานกันอยู่ในดินแดนอันดาลูเซียของประเทศสเปน Comtesse de Montijo เป็นผู้เล่าให้เขาฟังถึงเรื่องราวของชาวสเปนที่ชื่อ Jacques de Malaga ที่ถูกประหารชีวิตหลังจากได้ฆ่าสาวคนรักอย่างโหดเหี้ยม

La Revue des Deux Mondes Carmen ของเมริเมแบ่งเนื้อหาเป็น 3 บท บทที่ 1 และบทที่ 2 มีขนาดสั้น แต่บทที่ 3 มีความยาวมาก กลวิธีการเล่าเรื่องใช้ตัวผู้เล่า 2 คน ผู้เล่าเรื่องคนแรกเล่าถึงประสบการณ์ส่วนตัวที่ได้เดินทางไปประเทศสเปนในฤดูใบไม้ร่วง ค.ศ. 1830 บังเอิญพบตัวเอกชาย คือ ดอน โฆเซ และต่อมาก็ได้พบตัวเอกหญิง คือ คาร์เมน โดยไม่ทราบถึงความสัมพันธ์ของ 2 คนนี้ จนกระทั่งได้ไปเยี่ยมผู้เล่าเรื่องคนที่ 2 จึงต่อเรื่องคิดว่าใครทำอะไรที่ไหน อย่างไร เกี่ยวข้องกับตัวละครอื่นๆ มากน้อยเพียงใด วิธีการเล่าเป็นไปตามลำดับเวลาบ้าง ย้อนลำดับเวลา (Flash back) บ้าง สถานที่ / จากที่หลากหลาย เรื่องดำเนินไปในสถานที่ต่างๆ หลายแห่งทางใต้ของสเปน โดยเน้นที่เมือง คอร์ดอบา (Cordoue) เซวียา (Séville) และกรานาดา (Granada) ในแคว้นแอนดาลูเซีย และบริเวณแถบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

เนื้อเรื่องมีว่าผู้เล่าเรื่องคนที่ 1 (“ข้าพเจ้า”) ซึ่งเป็นนักโบราณคดีได้เดินทางไปสเปนเพื่อค้นเอกสารเกี่ยวกับเมืองโบราณในยุคจักรวรรดิโรมัน โดยมีคนนำทางไปด้วย ระหว่างทางตรงบริเวณช่องเขา เขาได้พบกับชายพเนจรซึ่งมีค้ำหน้าตาทำทางดี จึงเชิญให้รับประทานอาหารด้วยกันและให้ซิการ์สูบ ต่อจากนั้นก็ขี่ม้าไปค้างคืนที่โรงเตี๊ยมด้วยกัน แม้จะทราบจากคนนำทางว่าชายผู้นี้เป็นโจรชื่อดอน โฆเซที่ทางการตามจับ แต่ผู้เล่าเรื่องก็ไม่รู้สึกกลัวและต้องการช่วยชีวิตเขา โดยรีบปลุกให้เขาตื่นกลางดึกและหนีไปเสียก่อน (บทที่ 1)

ในบทที่ 2 ผู้เล่าเรื่องเล่าว่าได้เดินทางไปถึงเมืองคอร์ดอบา เพื่อศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเมืองโบราณที่ห้องสมุดของนักบวชโดมินิกัน ระหว่างออกมาเดินเล่นได้พบกับสาวยิปซีชื่อคาร์เมนผู้มีความงามที่แปลกและแฝงความน่ากลัว คาร์เมนชวนผู้เล่าเรื่องไปที่บ้านหลังหนึ่งเพื่อทำนายไฟพยากรณ์ ระหว่างนั้น ดอน โฆเซได้เปิดประตูเข้ามา คาร์เมนพูดภาษายิปซีและทำสัญญาณให้ดอน โฆเซ ฆ่าเหยื่อเพื่อชิงทรัพย์ แต่ดอน โฆเซไม่ยอมทำตาม แถมพาผู้เล่าเรื่องออกมาข้างนอก แล้วบอกให้กลับไปเสีย ซึ่งเท่ากับเป็นการตอบแทนที่ผู้เล่าเรื่องได้เคยช่วยชีวิตเขาไว้ เมื่อผู้เล่าเรื่องกลับถึงที่พักก็พบว่านาฬิกาเรือนงามของเขาได้หายไปแต่ก็ไม่ได้คิดจะไปแจ้งความ ต่อจากนั้นผู้เล่าเรื่องก็เดินทางไปเมืองเซวียา และอีกหลายเมืองในแคว้นแอนดาลูเซีย 4-5 เดือนหลังจากนั้นก็กลับมาแหวะที่อารามของนักบวชที่เมืองคอร์ดอบาอีกครั้ง เมื่อบาทหลวงเห็นหน้าเขาก็

แสดงความแปลกใจและดีใจ เพราะคิดว่าเขาถูกโจรฆ่าตายไปแล้ว บาทหลวงเล่าว่า ตำรวจพบนาฬิกาของเขาแล้ว ส่วนโจรดอน โฆเซ่ ผู้ขโมยนาฬิกาไป ขณะนี้ถูกจับในข้อหาฆ่าคนตายและจะถูกประหารชีวิตในอีก 2 วันข้างหน้า เมื่อผู้เล่าเรื่องขอเข้าเยี่ยมนักโทษในคุก ดอน โฆเซ่ก็ขอให้ผู้เล่าเรื่องนิมนต์พระทำพิธีมิชซาสดสงวิญญานให้เขากับคาร์เมน และฝากเหรียญที่ห้อยคออยู่ไปให้มารดาผู้ชราที่แคว้นนาวาร์ด้วย วันรุ่งขึ้นผู้เล่าเรื่องกลับไปเยี่ยมที่คุกอีกครั้ง ดอน โฆเซ่จึงเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและชะตากรรมของตนให้ฟังโดยละเอียด

ในบทที่ 3 ซึ่งเป็นบทสุดท้าย และมีความยาวมากที่สุดนั้น กล่าวถึงเรื่องราวที่ดอน โฆเซ่เป็นผู้เล่าเรื่องเองโดยตลอด ดอน โฆเซ่เล่าว่าเขาเป็นชาวบาสก์เกิดในแคว้นนาวาร์ (ทางเหนือของสเปน) ในตระกูลขุนนางที่สืบเชื้อสายจากพวกคริสเตียน เขาไปสมัครเป็นทหารและถูกส่งไปเป็นยามรักษาการณ์ที่เมืองเซเวีย หน้าโรงงานยาสูบ ทำให้ได้พบกับคาร์เมนสาวยิปซีที่ทรงเสน่ห์ซึ่งเป็นสาวโรงงาน ในตอนแรกเขาไม่ได้แสดงท่าทีสนใจเธอ แต่เมื่อคาร์เมนเข้ามาพูดจากระเซ้าเย้าแหย่ และปาดอกไม้มาที่แสกหน้าเขาก่อนที่จะเดินกลับเข้าไปทำงานต่อในโรงงาน ดอนถึงกับตกตะลึงราวกับต้องมนตร์หยิบดอกไม้ขึ้นมาเก็บไว้ในกระเป๋าเสื้ออย่างทะนุถนอม อีก 2-3 ชั่วโมงต่อมา มีคนมาแจ้งว่าเกิดการทะเลาะวิวาทในโรงงาน ทำให้หญิงคนหนึ่งบาดเจ็บ ดอน โฆเซ่ได้รับมอบหมายให้ไปที่เกิดเหตุพร้อมด้วยทหารอีก 2 คน เมื่อไปถึงพบว่าคาร์เมนได้ใช้มีดกรีดหน้าเพื่อนจนเลือดสาด เขาจึงจับตัวเธอมาที่ศูนย์ยาม และได้รับคำสั่งให้นำเธอไปขังคุกโดยมีทหารอีก 2 คนร่วมไปด้วย คาร์เมนหาโอกาสพูดภาษาบาสก์หวานล่อม ดอน ให้ปล่อยเธอไป โดยสัญญาจะให้รางวัลตอบแทน ดอนใจอ่อนยอมให้เธอหนีไปได้ ซึ่งมีผลทำให้เขาต้องรับโทษจำคุก ระหว่างถูกขังคาร์เมนส่งของมาเยี่ยม โดยแทรกเงินและตะไบเหล็กมาในขนมปังเพื่อเตรียมให้ดอนหนี แต่เขาไม่ต้องการหนีเพราะถือว่ามิตัดศีรษะของความเป็นทหาร เมื่อครบกำหนดออกจากคุกดอนถูกลดยศ ถูกลงโทษให้ไปยืนยามหน้าบ้านนายทหารซึ่งกำลังจัดงานเลี้ยง ดอนเห็นคาร์เมนแต่งตัวสวยงามมาเดินระบำที่งานพร้อมกับเพื่อนสาวชาวยิปซีอีกหลายคน เมื่องานเลิก ก่อนกลับคาร์เมนแอบกระซิบบอกให้เขาไปกินของทอดอร่อยๆ ที่ร้านของลีลาส ปาสเตีย ซึ่งอยู่นอกเมือง วันรุ่งขึ้น เมื่อออกเวร ดอนรีบไปที่ร้านดังกล่าวทันที พอคาร์เมนเห็นหน้าเขาก็

ชวนออกไปข้างนอก แล้วพาเข้าเมืองซื้อของกินทั้งคาวหวานและไวน์ชั้นเลิศแล้วไปเลี้ยงฉลองกันที่บ้านของหญิงยิปซีชาวชื่อโดโรธี เธอให้รางวัลเจ้าของบ้านเพื่อปล่อยให้เขาและเธออยู่ด้วยกันตามลำพัง ทั้งสองกินและดื่มและหาความสุขด้วยกัน คาร์เมนบอกว่าเธอขอใช้หนี้และตอบแทนบุญคุณตอนด้วยการเดินระบำยิปซี (โรมาลี) พร้อมขยับกรับ (ที่ทำจากเศษจานดินเผา) เป็นจังหวะอย่างไพเราะ ดอนดื่มด่ำในความสุข แต่เมื่อตกเย็นได้ยินเสียงกลองตีเรียกทหารเข้าประจำการเขาก็เตรียมตัวจะกลับแต่ คาร์เมนไม่ยอม เขาจึงอยู่ค้างคืนกับเธอ และเตรียมทำใจรับโทษ พอถึงเช้าคาร์เมนกลับบอกว่าเขาและเธอควรแยกทางกัน เพราะเธอได้ตอบแทนบุญคุณเขาหมดแล้ว แต่ตอนตัดใจจากเธอไม่ได้ หลังจากนั้นเขาพยายามมาที่บ้านนี้อีกแต่ไม่พบเธอ

2-3 สัปดาห์ต่อมา ขณะตอน โฆเซ่ยืนยามอยู่คาร์เมนเข้ามาหา ขอให้เขาช่วยให้พรรคพวกของเธอที่ขโมยสินค้าหนีภาษีเดินผ่านไปได้อย่างสะดวก แล้วจะให้รางวัล ตอนแรกตอนไม่ยอม แต่ในที่สุดก็ใจอ่อน วันรุ่งขึ้นตอนไปหาคาร์เมนที่บ้านยายโดโรธี คาร์เมนแสดงอาการโกรธ ต่อว่าที่เขาปล้ำเลก่อนจะช่วยเหลือเธอ ทั้งสองทะเลาะกัน ตอนออกจากบ้านนี้เข้าไปร้องไห้ในโบสถ์ คาร์เมนตามมาจ้อ จึงได้คืนดีกัน และรักกันหวานชื่นเหมือนเดิม หลังจากนั้นคาร์เมนก็หายตัวไป ตอนพยายามตามหาก็ไม่พบ

คืนหนึ่งขณะนอนรอคาร์เมนที่บ้านยายโดโรธี คาร์เมนก็โผล่เข้ามาพร้อมกับนายทหารยศร้อยโทที่อยู่กองเดียวกับเขา นายทหารออกคำสั่งให้ตอนออกไป เมื่อตอนไม่ทำตามคำสั่ง แถมแสดงท่าหงุดหงิดคาร์เมน เขาจึงคว้าคอเสื้อของตอนและใช้ดาบฟันที่หน้าผาก ตอนเลยแหงดาบสวนกลับไปทำให้นายทหารถึงแก่ความตาย คาร์เมนรีบพาดตอนหนีออกมา เอาผ้าเช็ดหน้าของเธอโพกปิดปากแผล และบอกให้เขาถอดเครื่องแบบออกแล้วสวมเสื้อคลุมทับเสื้อตัวใน ต่อจากนั้นก็พาไปพักที่บ้านเพื่อนยิปซีอีกคนหนึ่ง วันรุ่งขึ้น คาร์เมนกับเพื่อนยิปซีบอกตอนว่า เขาควรหนีออกจากเมืองเซวิยาให้เร็วที่สุดก่อนจะถูกจับไปยิงเป้า พร้อมทั้งชักชวนให้ตอนเข้าร่วมขบวนการค้าของเถื่อน ตอนตกลงเพราะหวังจะได้อยู่ใกล้ชิดกับคาร์เมนและใช้ชีวิตอิสระด้วยกัน

กลุ่มนักค้าของเถื่อนเดินทางรอนแรมไปถึงเมืองมะละกา ขโมยสินค้าผิดกฎหมายจากท่าเรือมาซ่อนไว้บริเวณภูเขา เลอ ดอง แกร์ยิปซีหัวหน้ากลุ่มบอกตอนว่า คาร์เมนกำลังเดินทางมาพร้อมกับสามียิปซีตาเดียวชื่อการ์เซีย ตอนรู้สึกโกรธและหงุดหงิด

คาร์เมนมาถึงเธอทำไม่รู้ไม่ชี้ต่ออาการหึงของเขา ซึ่เบาะแสให้พรรคพวกดักปล้นขุนนาง
 เศรษฐีชาวอังกฤษที่เดินทางจากช่องแคบยิบรอลต์ไปยังเมืองกรานาดา แล้วเธอก็
 หายตัวไป ระหว่างรอคาร์เมน ดอนเล่นไฟกับการ์เซีย แต่เมื่อรู้ว่าโดนโกงเขาจึงฆ่า
 การ์เซียตาย เมื่อคาร์เมนกลับมาดูข่าวนี้ เธอก็บอกกับดอนว่าอีกไม่นานจะต้องถึงตาของ
 ดอนบ้าง และบอกด้วยว่าจากการเสียนายด้วยกากกาแพ เธอรู้ว่าเธอและเขาจะต้อง
 พบจุดจบด้วยกันในที่สุด ต่อจากนี้ดอนกับคาร์เมนทะเลาะกันบ่อยขึ้น เนื่องจากคาร์
 เมนต้องการเป็นอิสระไม่ต้องการให้ใครมาวุ่นวายบงการชีวิตเธอ วันหนึ่งกลุ่มนักค้า
 ของเถื่อนถูกทหารโฆเมตี เลอ ดอง แกร์ถูกฆ่า ดอนบาดเจ็บสาหัส คาร์เมนมาเฝ้า
 พยาบาลอยู่พักหนึ่ง แล้วพาไปพักที่เมืองกรานาดา ณ ที่นี้ ดอนเกิดมีความคิดที่
 จะดำเนินชีวิตใหม่จึงชวนให้คาร์เมนไปใช้ชีวิตด้วยกันที่อเมริกา แต่คาร์เมนหัวเราะเยาะ
 แถมยังพรวดถึงนักสู้วักกระทิงชื่อ ลูกาส์ ด้วยความชื่นชม ดอนรู้สึกหึงหวงและห้าม
 เธอไปพบนักสู้วักกระทิงคนนี้ แต่คาร์เมนกลับตอบว่าคนอย่างเธอยิ่งห้ามก็เหมือนยิ่งยุ
 หลังจากนั้นคาร์เมนก็บอกเขาว่าจะไปเที่ยวงานรื่นเริงที่เมืองคอร์โดบา แต่ดอนก็สืบรู้
 ว่าจะมีการสู้วัวในเมืองนี้ด้วย เขาเดือดดาลมาก เดินทางไปที่สนามสู้วัวเหมือนคนขาดสติ
 เขาเห็นคาร์เมนนั่งอยู่บนม้านั่งติดกับรั้วกันสนาม และเห็นลูกาส์กำลังเกี้ยวคาร์เมน
 ด้วยการดัดเอาโบว์ที่ติดอยู่กับวักกระทิงมามอบให้เธอ แต่ทันใดนั้นวัวก็ได้โอกาสพุ่ง
 เข้าชนลูกาส์จนล้มลงบาดเจ็บสาหัส ดอนหันไปดูคาร์เมนเห็นเธอไม่อยู่ที่นั่นแล้ว จึง
 กลับไปรอที่บ้าน (บ้านที่คาร์เมนเคยพาผู้เล่าเรื่องไปดูไฟพวยการณ) เมื่อคาร์เมนกลับมา
 ประมาณตีสอง ดอนก็สั่งให้เธอขึ้นมาไปกับเขาทันที จนรุ่งเช้าจึงแวะพักที่โรงเตี๊ยมเปลี่ยว
 ใกล้กับที่พักของนักบวช ดอนขอให้คาร์เมนสาบานว่าเธอจะไปใช้ชีวิตอยู่กับเขาที่อเมริกา
 และประพฤติตัวดี ๆ แต่คาร์เมนไม่ยอมสาบานและยืนยันไม่ไปไหนด้วยทั้งนั้น ดอนบอก
 เธอว่าเขาเมื่อที่จะต้องตามฆ่าผู้รักของเธอทุกคน และจะฆ่าเธอถ้าเธอไม่ไปด้วย แต่พอ
 คาร์เมนยืนยันว่าไม่ยอมไปและไม่กลัวที่จะถูกฆ่า ดอนก็เปลี่ยนมาอ่อนวอนขอร้อง
 เกลี่ยกล่อมให้เธอหันมารักเขาเหมือนเดิม และไปเริ่มใช้ชีวิตใหม่ด้วยกัน แต่คาร์เมน
 กลับบอกว่า “ฉันจะเป็นคนตายก่อนแล้วเธอก็จะตามฉันไป ฉันรู้ว่าเรื่องมันจะต้องจบ
 ลงแบบนี้” ดอนพยายามเกลี่ยกล่อมเธออีก และให้เวลาเธอตัดสินใจ โดยปล่อยให้เธอ
 อยู่ที่โรงเตี๊ยมตามลำพังแล้วจึงเดินทางไปหานักบวช ขอให้ท่านสวดมิชซาให้แก่ดวง

วิญญาณที่อาจจะกำลังไปพบกับพระผู้เป็นเจ้า บาทหลวงรับปาก ดอนคอยอยู่หน้าโบสถ์ จนพิธีสวดเสร็จจึงกลับไปโรงเตี๊ยม พบคาร์เมนกำลังทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์แบบ ยิปซีอยู่ จึงให้เธอขึ้นมาออกเดินทางไปกับเขา ตามอีกครั้งว่าเธอจะไปอเมริกากับเขา หรือไม่ คาร์เมนตอบปฏิเสธและย้อนถามว่าเขาจะฆ่าเธอที่นี้ใช่หรือไม่ ว่าแล้วเธอก็โดดลงจากหลังม้า ยกมือท้าวสะเอวจ้องตาเขาแล้วพูดว่า “ฉันรู้ว่าเธออยากฆ่าฉัน ชะตาของเราถูกลิขิตไว้เช่นนั้น แต่ถึงอย่างไรฉันก็ไม่ยอมเปลี่ยนใจ” ดอนถึงกับยอมทูลดัวแทบเท้าเธอ อ้อนวอนเธอ พร่ำพรรณนาให้เธอนึกถึงช่วงเวลาที่เคยมีความสุขด้วยกัน เขาบอกเธอว่าถ้าเธอยินดีรักเขาเหมือนเดิม เขาจะยอมทำทุกอย่างตามที่เธอต้องการ แต่คาร์เมนก็ปฏิเสธอยู่คนเดียว และเมื่อดอนชักมีดอกมาชู คาร์เมนก็ทำทนายด้วยการปาแหวนที่ดอนให้ไปที่พุ่มไม้ ดอนบันดลโทสะจึงใช้มีดแทงเธอ 2 ครั้ง ดอนถูกแทงครั้งที่ 2 คาร์เมนทรุดซบลงโดยไม่ส่งเสียงร้อง ดวงตาดำขลับของเธอจ้องมองเขา ก่อนจะลอยคว้างแล้วปิดลง ดอนอยู่กับศพครูใหญ่ก่อนจะซุดหลุมวางร่างเธอลงไป หาแหวนจนเจอ แล้วใส่ลงไปในหลุมพร้อมกับไม้กางเขนเล็กๆ หลังจากฝังร่างเธอไว้ในป่าเรียบร้อยแล้ว เขาก็ควมม้าเข้าไปในเมืองคอร์โดบา แจ้งกับทหารยามว่าเขาฆ่าคาร์เมนตาย แต่ไม่ยอมบอกว่าศพอยู่ที่ไหน

ดอน โฆเซจบเรื่องเล่าของเขาด้วยคำพูดที่ว่า “นักบวชท่านนั้นเป็นผู้มีจิตใจเมตตาจริง ๆ ท่านยอมสวดมนตร์ให้หล่อนแล้วยังสวดมิชซาให้กับดวงวิญญาณของหล่อนอีกด้วย... โอ้! เด็กน้อยที่น่าสงสาร เป็นความผิดของพวกเขาเถ (ยิปซี) นั่นเอง ที่อบรมเลี้ยงดูหล่อนมาเช่นนี้”²

ข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่อง คาร์เมน ของเมริเม ก็คือ น้ำเสียงของผู้เล่าเรื่องคนแรก มีลักษณะตรงไปตรงมาแบบนักวิชาการ ต่างจากน้ำเสียงของคนเล่าเรื่องคนที่ 2 ซึ่งเล่าถึงชีวิตและชะตากรรมของตนเองจึงแสดงอารมณ์สะท้อนใจได้มากกว่า นอกจากนั้นยังน่าสังเกตด้วยว่าเรื่องสั้นของเมริเมนี้มีรายละเอียดมาก สถานที่และตัวละครมีมากหลากหลาย การดำเนินเรื่องจึงซับซ้อน อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านก็สามารถติดตามเรื่องได้อย่างออกรส โดยอ่านซ้ำหรือพลิกอ่านกลับไปกลับมาตามที่ต้องการ

² อ้างตามจันท์เรธา ศรีรักษา (ผู้แปล) “คาร์เมน” ใน *เหนือภาษาและกาลเวลา...*

2. จากวรรณศิลป์สู่ศิลปะการแสดง

การนำวรรณศิลป์มาปรับให้เป็นศิลปะการแสดงนั้น มีข้อควรคำนึง คือ ต้องรับรู้ข้อได้เปรียบและเสียเปรียบหรือข้อจำกัดของศิลปะแต่ละสาขาไว้ก่อน ในสาขาวรรณศิลป์นักประพันธ์สร้างเรื่องด้วยจินตนาการและวรรณศิลป์ตามลำพัง ส่งสารไปถึงผู้อ่านโดยผ่านกระบวนการผลิต พิมพ์ ทำให้ได้สารที่อยู่ในรูปค่อนข้างถาวร ราคาไม่แพงนัก และสามารถอ่านทวนซ้ำได้โดยไม่จำกัดเที่ยว ผู้อ่านเมื่อเวลาถอดความหรือถอดรหัสจากสารด้วยจินตนาการและความสามารถทางภาษา ก็มักจะอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับผู้ใกล้ชิดจำนวนน้อยคน แต่การแสดงอุปรากรเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนหลายฝ่าย ตั้งแต่คนเขียนบท คนแต่งทำนองดนตรี นักดนตรี (ทั้งวง) ผู้แสดงที่มีความสามารถในการร้องทั้งตัวเองและตัวประกอบ ต้องมีโรงอุปรากร มีผู้กำกับเวที ผู้ออกแบบฉาก เครื่องแต่งกาย แสง เสียง รวมทั้งผู้ประขาสัมพันธ์และจำหน่ายบัตร ทุกขั้นตอนต้องลงทุนสูง ใช้เวลาในขั้นเตรียมการ (ซ้อม) มาก ดังนั้น ผู้ชมย่อมคาดหวังว่าจะได้รับความบันเทิง สาร และความสะเทือนอารมณ์ที่คุ้มค่าและครบถ้วนในการชมการแสดงเพียงรอบเดียว เพราะมีน้อยคนที่จะสามารถชมการแสดงได้มากกว่าหนึ่งรอบ ดังนั้นผู้ร่วมกันสร้างอุปรากรจึงมีแรงบีบบังคับจากสาธารณชนที่ต้องสร้างผลงานที่มีคุณภาพเชิงประจักษ์ที่โดดเด่น และสร้างแรงดึงดูดใจได้มาก ในเมื่อเงื่อนไขของการสร้างสรรค์ต่างกันถึงเพียงนี้ จึงเป็นไปได้ที่จะรักษาเนื้อหาและกลวิธีของงานประพันธ์ที่เป็นเค้าเดิมไว้ได้ทั้งหมด ส่วนใหญ่ผู้เขียนบทอุปรากรต้องตีความเรื่องเดิมให้แตก จับแก่นเรื่อง (theme) ไว้ให้อยู่ แต่รายละเอียดหรือขั้นตอนของเหตุการณ์นั้นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติม ตามความจำเป็นของการแสดงซึ่งมีเวทีเป็นเครื่องจำกัด ต่างจากวรรณศิลป์ที่สร้างและเสพด้วยจินตนาการอันไร้ขีดจำกัดเชิงสถานที่และเวลา

ในกรณีของอุปรากรเรื่อง Carmen นั้น เมื่อผู้เขียนบทกับคีตกวีทำงานร่วมกันได้แล้ว ก็ยังต้องเจรจาขออนุมัติจากเจ้าของโรงอุปรากรและเจ้าของทุน³ กว่าจะ

³ ในตอนแรก ผู้อำนวยากรโรงละคร Opéra-Comique คือ Camille du Locle และ Adolphe de Leuwen ไม่ค่อยชอบบทอุปรากรของแมย์คและอาเลวีง โดยเฉพาะ ผ.อ. คนที่ 2 ซึ่งกล่าวหาว่าเนื้อเรื่องและพฤติกรรมของนางเอกยิปซีขัดกับขนบและรสนิยมอันดีของชนชั้นกลางชาวปารีส ทั้งจากขาดกรรมของเลือดบนเวทีที่ผิดแบบแผน ไม่เคยมีใครทำเช่นนั้นมาก่อน อย่างไรก็ตาม เมื่อ de Leuwen ชายหุนหันให้แก่ Camille du Locle เขาก็อนุมัติให้ Georges Bizet นำบทอุปรากรไปใส่ทำนอง และเตรียมจัดแสดงได้ในที่สุด

เริ่มซ้อมจนลงโรงแสดงได้ก็ต้องลงแรงกายแรงใจ และเสียเวลาไปอีกไม่น้อย ถ้าจะนับตั้งแต่ของรี แมย์ค (Henri Meilhac) และ ลูโดวิค ฮาเลวี (Ludovic Halévy) เลือกวรรณกรรมของเมริเมมาปรับเป็นบทอุปรากร เมื่อเดือนมิถุนายน 1872 จนถึงการแสดงอุปรากร *Carmen* รอบแรก (3 มีนาคม 1875) ก็เป็นเวลาถึง 2 ปี 9 เดือน

การปรับและแปลงวรรณกรรมให้เป็นบทอุปรากร

อุปรากรแสดงย้อนหรือแสดงซ้ำไม่ได้ ต้องการความสนุก ความบันเทิงที่กระชับมีสีสัน แสง เสียงที่ครึกครื้นตื่นเต้น เป็นผลให้ต้องเน้นเฉพาะจุดที่รุนแรง (dramatic) และมีความขัดแย้งสูง จึงต้องปรับเรื่องให้กระชับ กล่าวคือ เดินเรื่องให้เร็ว นำตื่นเต้น เข้าใจง่าย ตัดตัวละคร ฉาก/สถานที่ และเนื้อเรื่องส่วนที่เห็นว่าไม่จำเป็นออก เพิ่มบทบาทของตัวละครบางตัวที่มีส่วนในความขัดแย้งให้เด่นขึ้น บางทีก็ใส่ตัวละครใหม่เข้ามาเพื่อขับเน้นบุคลิกและการกระทำของตัวเอกให้ฉูดฉาดยิ่งขึ้น รวบรวมเหตุการณ์และสถานที่ที่เกิดเหตุให้ใกล้กันหรือเป็นที่เดียวกันให้มากที่สุด เพื่อความสะดวกในการจัดฉากและการแสดงโดยรวม อนึ่ง อุปรากรเป็นการแสดงที่ใช้เพลงในการเจรจาและเดินเรื่อง เพลงจึงต้องมีลักษณะกระชับความ เร้าอารมณ์ และเอื้อต่อการขับขานให้ไพเราะด้วย

ในอุปรากร *Carmen* ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 องก์นั้นจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้ตัดทั้งผู้เล่าเรื่องทั้งบาทหลวงและตัดความหลากหลายของสถานที่กับทั้งเหตุการณ์ที่ไม่จำเป็นออกไป โดยกำหนดให้เรื่องดำเนินไปในเมืองเซบิยาเป็นส่วนใหญ่ มีการรวมเหตุการณ์การพบปะระหว่างคาร์เมนกับตัวละครต่างๆ ให้กระชับ เช่น ในองก์ที่สองทั้งนายทหาร พวกยิปซีค้ำของเถื่อน นักสู้วัว และดอน โฆเซ ซึ่งในวรรณกรรมเกิดขึ้นต่างวาระต่างสถานที่กัน ถูกรวบให้มาพบกันในโรงเตี๊ยมของลีลาส ปาสเตีย แห่งเดียว และในระยะเวลาที่ต่อเนื่องกัน เพื่อให้เรื่องเข้มข้นและดูน่าตื่นเต้นยิ่งขึ้น และในองก์ที่สี่เหตุการณ์ทะเลาะวิวาทหลายแห่งหลายครั้งหลายคราระหว่างคาร์เมนกับ ดอน โฆเซ กว่าจะมาถึงตอนที่ดอน โฆเซ ฆ่าคาร์เมนตาย ก็ถูกรวบเข้ามาเป็นฉากเดียว (ฉากสุดท้าย) คือ ฉากที่ลานหน้าสนามสู้วัว เพื่อสร้างผลความน่าตื่นเต้นให้แก่ความตายของคาร์เมนอย่างเต็มที่ โดยกำหนดให้คาร์เมนถูกดอน โฆเซแทงตายต่อหน้าผู้ชม ในขณะที่เดียวกับที่นักสู้วัวแทงวัวกระทิงตายในสนามหลังจาก ท้ามกลางเสียงโห่ร้องแสดงความยินดี

ของผู้คนในสนามซึ่งกลายมาเป็นฉากหลัง ทำให้เกิดความขัดแย้ง (contrast) ที่คมชัด น่าสะเทือนใจ เรื่องราวช่วงนี้ในวรรณกรรมใช้เวลาเดินเรื่องยอกย้อนยาวนาน และแม้คาร์เมนตายไปแล้วเรื่องก็ยังไม่จบ ยังมีเรื่องเกี่ยวกับดอน โฆเซ ถูกจับรอการประหาร มีการโยงประเด็นความตายกับความเชื่อทางศาสนาและการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพวกเขา ยิบซี ดังในคำอุทานสุดท้ายของดอน โฆเซ (ดูข้างต้น) ซึ่งต่างจากในบทอุปรากรที่เน้นเฉพาะประเด็นความรักและชะตากรรมอย่างได้ผล โดยปิดเรื่องด้วยคำอุทานสั้นๆ ของดอน โฆเซที่ว่า “*โอ้ คาร์เมน แม่ยอดรัก*” (*Ah! Carmen! ma Carmen adorée*)

น่าสังเกตว่าในบทอุปรากรมีการเพิ่มตัวละครที่ไม่มีอยู่ในวรรณกรรมเข้ามา 1 ตัว คือสาวน้อยมิคาเอลา ซึ่งแม่ของดอน โฆเซส่งมาหาลูกชาย 2 ครั้ง คือ ก่อนและหลังจากที่ได้พบคาร์เมน โดยแฝงนัยว่าเป็นหญิงที่แม่พอใจยินดีรับเป็นสะใภ้ บทบาทของมิคาเอลานอกจากจะเป็นคู่เปรียบต่างของคาร์เมน เพื่อขับเน้นความฉลาดของบุคลิกคาร์เมนให้โดดเด่นยิ่งขึ้นแล้ว ยังนับได้ว่าเป็นทางเลือกและทางออกของดอน โฆเซด้วย เพียงแต่ดอน โฆเซปฏิเสธทางเลือกนี้ ในกรณีนี้แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งบทอุปรากรเชื่อในอำนาจของความรักและชะตากรรม (ซึ่งอธิบายไม่ได้) มากกว่าผู้แต่งวรรณกรรม

คู่เปรียบต่างเชิงบุคลิกของดอน โฆเซ คือ นักสู้ว้าวในอุปรากรนั้น มีบทบาทเชิงขัดแย้งกับดอนมากกว่าในวรรณกรรมมาก ช้ำช้อและชะตากรรมก็ผิดกัน กล่าวคือ นักสู้ว้าวในอุปรากรที่ชื่อ เอสคามิโย (Escamillo) มีโอกาสสร้างความประทับใจและผู้ชมหลายครั้ง นับตั้งแต่องก์ที่ 2 จนถึงองก์ที่ 4 และก็ประสบความสำเร็จในการแทงว้าวตายในฉากสุดท้ายของอุปรากรพอดี

ในด้านการปรับแต่งเรื่อง ส่วนที่น่าสนใจก็คือ ผู้ประพันธ์บทอุปรากรปรับแต่งเหตุการณ์ในเรื่องการดูโชคชะตา โดยปรับจากการดูกากกาแพ่เป็นดูจากไฟ ซึ่งทำให้บทบาทตัวละครบางตัวที่เป็นเพื่อนหญิงของคาร์เมน คือ แมร์เซแดซ และฟราสกีต้ามีมากขึ้นหลังจากมีบทบาทในองก์แรก (ฉากเดินรำในบ้านของลิลาส ปาสเตีย) โดยเพิ่มตอนดูไฟให้เป็นช่วงสำคัญในองก์ที่ 3 และเพื่อนสาว 2 คนนี้ก็จะมีบทบาทช่วยเตือนภัยให้คาร์เมนในฉากสุดท้ายด้วย ในวรรณกรรม คาร์เมนดูชะตากรรมของตนเองจากกากกาแพ่ ส่วนการดูไฟเป็นการดูชะตากรรมของคนอื่น (คือ ผู้เล่าเรื่อง ซึ่งในบทอุปรากรถูกตัดออกไป)

3. บทบาทของคีตกวี Georges Bizet⁴ และข้อสังเกตเกี่ยวกับการแสดงอุปรากร *Carmen* ครั้งแรก ๆ

บทบาทของคีตกวี คือ แต่งเพลงเดินเรื่อง และคิดทำนองจังหวะให้เข้ากับบทร้องที่ผู้เขียนบทแต่งมาให้ โดยมีลัทธิปรับแต่งบทเพลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นตามสมควร ในอุปรากรเรื่องนี้นับได้ว่าแมย์คและอาเลวีแต่งบทและเพลงร้องได้ดี บีเซต์เพียงแต่ขอปรับเนื้อเพลงเพียง 2 แห่ง คือ ในฉาก 1 ขององก์ที่ 1 และในฉาก 2 ขององก์ที่ 3 เพื่อให้มีความคมชัดมากขึ้น และรับกับทำนองจังหวะของดนตรีมากขึ้น

ขอเปรียบเทียบเนื้อเพลง “Habanera” ในฉาก 1 องก์ที่ 1 ของแมย์คและอาเลวีกับเนื้อเพลงที่บีเซต์ปรับปรุงใหม่พร้อมบทแปล ดังนี้

สำนวนของแมย์คและอาเลวี

Illusion et fantasie,
Ainsi commencent les amours,
Et voilà pour la vie,
Ou pour six mois ou pour huit jours,
Un matin sur la route,
On trouve l'amour,
Il est là,
Il vient sans qu'on s'en doute.

บทแปล

ภาพลวงและความเพ้อฝัน
ก่อเกิดความรัก
ซึ่งอาจดำรงอยู่ชั่วชีวิต
หกเดือนหรือแปดวันก็ได้
เราอาจจะเดินสะดุดความรัก
กลางทางในเช้าวันหนึ่ง
โดยไม่ได้สงสัยเลยวา
จะได้พบกันตรงนั้น

สำนวนของบีเซต์

L'amour est un oiseau rebelle
Que nul ne peut apprivoiser
Et c'est bien en vain qu'on l'appelle

บทแปล

ความรักประจวบจนกว่า
ที่ไม่มีใครทำให้เชื่องได้
คนจะเรียกสักเท่าไรก็ไม่มีผล

⁴ ก่อนที่ฌอร์จส์ บีเซต์จะสร้างอุปรากร *Carmen* เขาได้ประพันธ์อุปรากรมาแล้ว 2 เรื่อง คือ *Les Pêcheurs de perles* และ *La Jolie fille de Perth* ซึ่งออกแสดงที่โรงอุปรากร Opéra - Comique ในปี ค.ศ. 1863 และ 1867 แต่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก

S'il lui convient de refuser.
Rien n'y fait ; menace ou prière,
L'un parle bien, l'autre se tait ;
Et c'est l'autre que je préfère,
Il n'a rien dit, mais il me plaît...

ถ้ามันไม่อยากจะมา
จะขู่หรือจะขอก็เท่ากัน
คนหนึ่งพูดเก่ง อีกคนหนึ่งไม่พูด
แต่ฉันชอบคนหลังนั้นแหละ
ถึงไม่พูด แต่ก็ถูกใจฉัน

เห็นได้ว่าเนื้อของแมย์คและอาเลวี เป็นการรำพึงรำพันถึงความรักเฉยๆ แต่บิเซต์ปรับให้กระฉับกระเฉง ทำให้เห็นบุคลิกของคาร์เมนเด่นชัด แทนที่จะเป็นการรำพึงรำพันเกี่ยวกับความรักอย่างลอยๆ ทั้งนี้บิเซต์สามารถคงสาระเดิมเกี่ยวกับความรักไว้ แต่เติมนัยอีก 2 ด้าน คือ นัยที่สื่อและเสริมบุคลิกของนางเอกให้โดดเด่นในแง่ความรัก อิสระและเอาแต่ใจตนเองไม่ยอมให้ใครบังคับได้ พร้อมกับสื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างนางเอกกับพระเอกที่กำลังจะเกิดตามมาอันเป็นจุดเริ่มต้นของชะตากรรมของทั้งคู่ นอกจากนี้เนื้อเพลงของบิเซต์ยังรับกับจังหวะและทำนองดนตรีที่ทำให้นึกถึงลักษณะลีลาเฉพาะตัวของคาร์เมนสาวยิปซี โดยเฉพาะทำเดินยักย้ายส่ายสะโพกของคาร์เมนตามที่เมริเมได้ประพันธ์ไว้⁵ นับเป็นความสำเร็จของผู้ปรับและมีผลทำให้บทร้อง (air หรือ aria) บทนี้กลายเป็นเพลงคลาสสิกที่มีชื่อเสียงมาก⁶ พอๆ กับเพลงประจำตัวของนักสู้วัวที่มีลีลาเฉพาะชวนให้นึกถึงวัฒนธรรมสเปนและมีความไพเราะติดหูคนมากถึงปัจจุบัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อเพลงตอนคาร์เมนเสียงทนายโชคชะตาด้วยไฟ (ในฉาก 2, องก์ที่ 3) ขอเสนอสำนวนของแมย์คและอาเลวี กับสำนวนของบิเซต์ เพื่อเปรียบเทียบกันดังนี้

⁵ เมริเมบรรยายบุคลิกทำเดินของคาร์เมน ขณะที่ตอน โฆเซพบเธอครั้งแรกว่า "...หล่อนก้าวเดินมาด้วยอาการยักย้ายสะโพกราวกับนางม้าสาวจากคอกคอร์โดบา ถ้าเป็นที่บ้านผมผู้หญิงที่แต่งตัวแบบนี้คงมีแต่คนแสดงอาการรังเกียจ แต่ที่เซเวียผู้คนต่างชอบอกชอบใจพากันแหวลิ้อเลียนอาการของหล่อนเป็นที่สนุกสนาน และหล่อนก็ชายหูชายตา ยกมือเท้าสะเอว แสดงท่าทางก้ากั้นตอบทุกๆ คนไปตามแบบสาวยิปซีแท้ๆ ของหล่อน"

อ้างตามบทแปลของจันทร์เมธา ศรีรักษา ใน *เหนือภาษาและกาลเวลา...* หน้า 103

⁶ อ้างตาม สดับพิณ รัตนเรือง *อลังการอุปรากร* หน้า 122

สำนวนของแมย์คและอาเลวี

Mais qu'importe après tout
Si par cette menace
Mon coeur n'est pas troublé.
Cette mort qui m'attend
Je la regarde en face.
Carmen n'a pas tremblé.

บทแปล

จะเป็นไรไป
ถึงไฟจะทลายร้ายเช่นนั้น
ใจฉันไม่เห็นสั่น
ถึงรู้ว่าความตายรออยู่ (ข้างหน้า)
ก็พร้อมผจญ
คนอย่างคาร์เมนไม่เคยหวาดหวั่น

สำนวนของบิเซต์

En vain pour éviter les réponses amères,

En vain tu mêleras,
Cela ne sert à rien, les cartes sont sincères,

Et ne mentiront pas.

บทแปล

ถ้าถึงคราวเคราะห์จะเสี่ยง
เท่าไรก็ไม่พัน
สุดหนทางที่จะทำสิ่งใด
ถึงหวังใจจะช่วยก็ไร้ผลเพราะ
ไพ่มนตร์ทำนายชัด
ไม่ลวงหลอน

ถ้าดูจากเนื้อหาและโวหารทางวรรณศิลป์เห็นได้ว่าดีทัดเทียมกัน แต่บิเซต์น่าจะปรับแต่งเนื้อใหม่เพื่อผลทางคีตศิลป์ คือ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแง่จังหวะ ท่วงทำนอง และลีลาของเสียง (12 พยางค์ แล้วหยุดต่อด้วย 6 พยางค์ เพื่อให้เกิด contrast กับความสม่ำเสมอ 6-6-6) โดยทำให้เสียงกับความหมายเข้ากันมากขึ้น

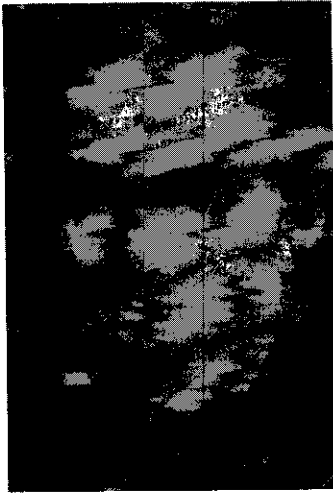
หลังจากที่ซ้อมหลายครั้ง อุปรากร *Carmen* ก็ได้เปิดการแสดงรอบปฐมทัศน์ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม ค.ศ. 1875 ณ โรงอุปรากร Opéra - Comique โดยมี Célestine Galli - Marié (เสียงเมซโซโซปราโน) แสดงเป็นคาร์เมน Paul Lhéry (เสียงเทเนอร์) แสดงเป็นดอน โฆเซ Jacques Bouhy (เสียงบาริโตน) รับบทเป็นเอสคามิโอ และ Marguerite Chapuy (เสียงโซปราโน) รับบทมิคาเอลา ภายใต้การควบคุมของวาทยกรชื่อ Deloffre อุปรากรเรื่องนี้ได้รับความสนใจจากสาธารณชนชาวปารีสมากพอสมควร แต่นักวิจารณ์ส่วนใหญ่ไม่ชอบ เพราะถือว่า "แปลก" ไม่เหมือนกับที่เคยคุ้น ไม่ต้องตาม

แบบแผนที่เคยนิยมกันมา จึงเขียนบทความโจมตีกันมาก โดยกล่าวหาว่า เนื้อหาสมจริงเกินไปและแสดงถึงชีวิตของคนระดับล่างที่มีพฤติกรรมขัดกับขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีของชนชั้นกลาง ฉกฉกกรรมเล็ดหล่นเวทีกี่รับไม่ได้ ทั้งดนตรีก็ดิ่งโฉบ่าง อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีกวี นักปรัชญา และคีตกวีหัวก้าวหน้าที่แสดงความชื่นชมอยู่บ้าง อาทิเช่น กวี Théodore de Banville (ซึ่งเป็นเพื่อนของกวีโบลแลร์), นักปรัชญา Friedrich Nietzsche, คีตกวี Saint Saëns, Richard Wagner, ปุชชินี และ Tchaikovski เพราะเห็นว่าแปลกแตกต่างจากเรื่องเดิมๆ ทั้งเนื้อเรื่องและแนวดนตรี กล่าวคือ เนื้อหาใหม่แปลกใหม่ที่มีลักษณะสมจริง มีความรุนแรงของอารมณ์สูงที่ดึงดูดใจดนตรีก็สอดคล้องกับเรื่อง สำแดงอารมณ์ที่รุนแรง ลึกซึ้งและเร้าใจได้ดียิ่ง ทั้งมีลักษณะของพื้นถิ่นยุโรปทางใต้ที่มีบรรยากาศอันร้อนแรงมีชีวิตชีวาแปลกหู ซึ่งแตกต่างจากดนตรีแบบแผนของยุโรปทางเหนือ สำหรับไซคอฟสกีนั้นนอกจากจะแสดงความชื่นชมอย่างเปิดเผยแล้วยังได้พยากรณ์ไว้ด้วยว่าต่อไปภายหน้า *Carmen* จะกลายเป็นอุปรากรยอดนิยมทั่วโลก⁷

น่าเสียดายที่มิเชต์ไม่ได้ได้เห็นความสำเร็จตามคำพยากรณ์อันแม่นยำนั้นเพราะว่าเขาได้สิ้นชีวิตอย่างกะทันหันด้วยโรคหัวใจล้มเหลว เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 1875 ขณะที่อุปรากร *Carmen* แสดงรอบที่ 33 (3 เดือนหลังรอบปฐมทัศน์) ขณะนั้นมิเชต์มีอายุเพียง 37 ปีเท่านั้น

⁷ "Carmen est un chef d'œuvre dans toute acception du mot, c'est-à-dire une des rares créations qui traduisent les efforts de toute une époque musicale (...) Je suis persuadé que dans dix ans *Carmen* sera l'opéra le plus populaire du monde entier".

อ้างตาม André Segond "De la *Carmen* de Mérimée à celle de Bizet" dans *Actes sud de l' Opéra de Marseille*, pp.16-17.

Prosper Mérimée (1803-1870)

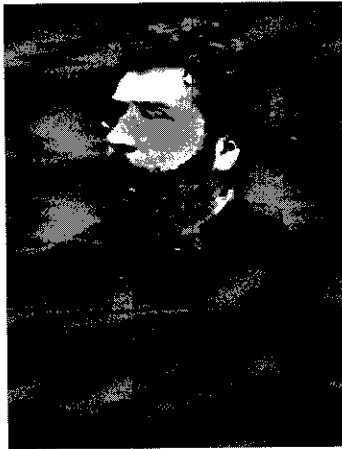
ผู้ประพันธ์เรื่องสั้น เรื่อง *Carmen*

Meilhac (ซ้าย) และ Halévy (ขวา)

ผู้เขียนบทอุปรากร เรื่อง *Carmen*

ภาพถ่าย โดย Telory

Georges Bizet (1838-1875)

ภาพปกโหนดเพลงอุปรากร *Carmen*

Célestine Galli-Marié
ผู้แสดงบทคาร์เมนคนแรก

คาร์เมน และ ดอน โจเซ่ ในฉากสุดท้าย
ก่อนโศกนาฏกรรมเลือดท่วมเวที

บรรณานุกรม

จันทร์เมธา ศรีรักษา (ผู้แปล) “คาร์เมน” ใน **เหนือภาษาและกาลเวลา รวมงานแปลวรรณกรรมฝรั่งเศสศตวรรษที่ 19**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

สตีบพิณ รัตนเรือง Carmen ใน **อลังการอุปรากร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543, หน้า 103-124.

Bizet, Georges. **Carmen** Opéra – Comique en quatre actes ; Livret de Henri Meillac et Ludovic Halévy d’après une nouvelle de Prosper Mérimée. Ouvrage publié sous la direction d’André Segond. **Actes sud de l’Opéra de Marseille**, Solin, 2000.

Mérimée, Prosper. “Carmen” dans le recueil de nouvelles **La Vénus d’Ile**. Paris : Larousse, 1933, pp. 71-137.

Rosmarin, Léonard. “La Carmen de Prosper Mérimée et de Georges Bizet ou comment un texte littéraire devient un opéra” dans **Revue de l’AMOPA**, n° 163, Janvier 2004, pp. 22-24.

www.google.com, www.wikipedia.com

บทคัดย่อ

จากวรรณคดีสู่อุปรากร : *คาร์เมน*

ในประเทศฝรั่งเศสช่วงศตวรรษที่ 19 มีการคิดค้นและแรงบันดาลใจใหม่ๆ ในศิลปะ วรรณคดีเป็นแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจสำคัญในการสร้างสรรค์อุปรากร ซึ่งเมื่อสร้างขึ้นมาแล้วกลับมีชื่อเสียงมากกว่าวรรณกรรมต้นแบบเสียอีก ดังเช่นกรณีอุปรากร เรื่อง *คาร์เมน* ของบิเซต์ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากเรื่องสั้นชื่อเดียวกันของ เรื่องคาร์เมน

บทความนี้มุ่งศึกษาลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมและอุปรากรเรื่อง *คาร์เมน* และชี้ให้เห็นถึงกลวิธีการ “ปรับ” และ “ปรุง” วรรณกรรมสู่ศิลปะการแสดง จากการวิเคราะห์ปมเรื่อง โครงเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่อง และการสร้างตัวละคร แสดงให้เห็นได้ว่าผู้แต่งบทอุปรากร คือ แมย์คและอาเลวี เข้าใจดีว่าวรรณคดีและอุปรากรมีลักษณะเฉพาะ มีข้อได้เปรียบ และมีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ทั้งแมย์คและอาเลวีสามารถจับความและตีความเรื่องเดิมได้ดีมาก สามารถปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือเพิ่มเติม รายละเอียด และลำดับเหตุการณ์ตามความจำเป็นในการแสดง รวมทั้งแต่งบทร้องให้เข้ากับงานของคีตกวีด้วย ในทางกลับกันคีตกวีก็สามารถแต่งทำนองเพลงให้ไพเราะสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง บทร้องและบทสนทนาได้อย่างสมบูรณ์ แม้จะมีบางส่วนที่จำเป็นต้องปรับบท ก็สามารถปรับโดยรักษาความหมายเดิมไว้ได้เป็นอย่างดี ที่อุปรากร *คาร์เมน* ประสบความสำเร็จระดับโลกเป็นผลเนื่องมาจากการที่ผู้เขียนและคีตกวีทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

Abstract

From Literature to Opera : *Carmen*

In France, during the 19th century literature became a great source of inspiration for new operas, which in turn, brought more fame to the literature than the original source itself. Georges Bizet's famous opera *Carmen* was adapted from a short novel written by Prosper Mérimée. By studying the original form as a short novel, to its transformation into opera lyrics, and to the unique collaborative work between the opera lyricists and the composer, this paper explores the distinctions between written literature and its counter form as a performing art. Analysis of plot structure, narration method and portrayal character in both forms indicates that there were specific demands from the unique nature of each form. It was necessary that the lyricists for *Carmen* (Henri Meilhac and Ludovic Halévy) had a thorough understanding of the uniqueness, advantages and limitations between a novel and a performing script. In addition to keeping the integrity of the original work, the lyricists needed to take the work of the music composer into consideration. Consequently, they needed to be flexible and be aware of how their lyrics would fit the melody, mood, and rhythm of the operatic composition. This paper also explores the composer's contribution to the lyrics when it was necessary. Bizet proved that he could adapt or rewrite the lyrics to fit his composition without destroying the original meanings. The result of the genuinely collaborative efforts is this world-class masterpiece, *Carmen*.